

TAMÁS DÓRA MÁRIA: FORDÍTÓI TERMINOLÓGIAI ADATBÁZISOK A JOG TÜKRÉBEN

Budapest: Akadémiai Kiadó. 2025. 146 o.

ISBN: 978 963 664 135 1

Kató Áron

kato.aron@nytud.hu

ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont,

Terminológiai Kutatócsoport

<https://orcid.org/0000-0003-0343-8748>

Tamás Dóra Mária jelen kötete a terminológia és a jogi szakfordítás területén végzett kutatások eredményeit összegzi, kiegészítve azokat a terminológiamenedzsment és a terminológiai adatbázisok szempontjaival. A kötet hat tanulmány segítségével vezeti végig az olvasót a terminológiakezelés és a terminológiai adatbázisok elméleti kérdésein, a jogi szaknyelv sajátosságain, a terminológia és a dokumentáció közötti összefüggéseken, majd gyakorlati példákon keresztül mutatja be különböző szempontok alapján kiválasztott terminológiai adatbázisok felépítését, szerkezetét és társadalmi hasznát. A tanulmányok kiindulópontja a fordításorientált terminológia, amely arra keresi a választ, hogyan profitálhat a szakfordítás a terminológiai adatbázisokban összegyűjtött és rendszerezett adatokból.

A szerző 2006 óta publikál rendszeresen terminológiai témában. Kutatásaiban foglalkozott többek között a gazdasági terminológiával, a harmonizáció és a terminológiai adatbázisok vizsgálatával, majd a jogi szaknyelv és a terminológiaipolitika és -stratégia kérdései felé fordult. Tudományos és oktatói tevékenysége mellett épít a szakfordítói és terminológiai tapasztalataira, valamint a kötetben elemzett adatbázisokat gondozó intézményekkel való együttműkö-

désére, amelynek köszönhetően első kézből szerezhettek ismereteket a tárgyalt terminológiai adatbázisok kialakulásának háttéréről és technikai paramétereiről. A tanulmánykötet Tamás 2024-ben elnyert habilitációjához benyújtott értekezésének átdolgozott változatát teszi közzé, amelyben eddigi kutatásait foglalja össze és rendszerezi. Elemzése során támaszkodik többek között a terminológiamenedzsment alapjait, módszertanát, valamint a dokumentációval való kapcsolatát leíró nemzetközi és hazai kötetekre és tanulmányokra, továbbá a terminológiával kapcsolatos ISO-szabványokra. Emellett hivatkozik a jogi szaknyelv sajátosságait általánosságban és a fordítás szemszögéből tárgyaló publikációkra is.

A kötet első tanulmányában (*A terminológiai adatbázisok mint a fordításorientált terminológia és a terminológiamenedzsment eszközei*) a szerző áttekinti a terminológia legfontosabb alapfogalmait, köztük a terminológia hármasszoros definícióját (tudományterület, módszertan és szakszókincs), valamint a három fő irányzatot: a fordításorientált, a hagyományos, szabványosításra törekvő nyelvészeti, illetve a nyelvi kisebbségek szakszókincsének rendszerezésére fókuszáló nyelvpolitikai megközelítést. Tisztázza továbbá a terminológiai munka fogalmát, megkülönbözteti a tágabb értelemben vett terminológiakezelést (vállalati környezetben terminológiamenedzsmentet), amely a fogalmak, terminusok harmonizációját és az ezzel kapcsolatos tervezési feladatokat foglalja magába, és a szűkebb értelemben vett terminográfiát, amely a terminológiai adatok rögzítésére és feldolgozására vonatkozik. Ezt követően definiálja a terminológiai adatbázisokat mint a terminológiai adatok gyűjtésére, kezelésére, közzétételére és újrahasznosítására alkalmas segédeszközöket, kitér a bennük rögzített adatok szerkesztési és rendszerezési elveire, kategorizálja őket különböző osztályozási szempontok – például terminológiai irányzathoz tartozás, tartalom, szerkezet és felhasználási cél – alapján. A szerző összeveti a terminológiai adatbázisokat más, nyelvi információ tárolására alkalmas segédeszközökkel (ontológiák, tezauszok, elektronikus szótárak) és rávilágít a terminológiai adatbázisok onomasziológiai (fogalomalapú) szemléletének eltérésére a szótárak szemasiológiai (jelentésalapú) megközelítésétől. A fejezet végén példaként említ több nemzetközi és hazai terminológiai adatbázist, valamint érinti a mesterséges intelligencia szerepét a terminológiai munka támogatásában.

A második tanulmány (*A jogi terminológia jellemzőiről*) a jogi szaknyelvet és szakfordítást vizsgálja, különös tekintettel a jog tárgyköréből fakadó fordítási és terminológiai kihívásokra. A szerző a jogi terminológia ismervelei közé sorolja a következőket: naprakészség, számos elvont fogalom, egyértelműség és a rugalmasság, rendszerbe ágyazottság, nemzeti jogintézmények országspecifikussága és az ebből eredő eltérő osztályozási módok, jogi terminusok kontextusfüggősége, nemzetközi és az uniós jogi terminológia semlegessége, illetve a közérthetőség mint elvárás. Ezek közül kiemelendő a terminusok országspecifikussága és rendszerbe ágyazottsága: egy adott ország jogi szaknyelve összefügg annak történelmi, kulturális és társadalmi háttérével, illetve ki van téve ezek változásainak. A jogi terminológia emellett szorosan kapcsolódik a jogrendszerhez, jogcsaládhoz, jogághoz és jogszabályhoz is. Tamás rámutat, hogy a jogi szaknyelv ezen sajátosságai kihívás elé állítják a fordítót és a terminológust, ugyanis a nyelvek közötti teljes ekvivalencia az eltérő jogrendszerek miatt ritka; sokkal gyakoribb a részleges ekvivalencia vagy annak hiánya. Ennek következtében mind a szakfordításban, mind a termi-

nológiai munkában központi kérdés a jogi terminusok megfeleltetése, amelyre a szerző különböző stratégiákat sorol fel – például szókölcsonzés, új terminus alkotása, tükörfordítás, körülírás, lábjegyzetes magyarázat, funkcionális ekvivalens alkalmazása – majd ismerteti ezek előnyeit és korlátait. Emellett tárgyalja a jogi terminusok terminológiai adatbázisokban való rögzítésének gyakorlati kérdéseit, például az országkód alkalmazásának előnyeit, mivel például egy német nyelvű terminus esetében relevánsabb információ, hogy melyik ország jogrendszeréhez tartozik. Végül a szerző kitér a közérthetőségre a terminológia oldaláról, hangsúlyozva, hogy a következetes és hozzáférhető terminológia az állampolgárok jogbiztonságának alapfeltétele.

A harmadik tanulmány (*Terminológia és dokumentáció a terminológiai adatbázisokban*) azt vizsgálja, miként segíti a pontos dokumentáció a minőségi terminológiai adatok gyűjtését, rögzítését és közzétételét. A szerző rámutat, hogy a terminológia és a dokumentáció területe számos ponton kapcsolódik egymáshoz, mivel a dokumentáció célja az adatok és dokumentumok rendszerezése, elemzése, tárolása, visszakeresése, közzététele és karbantartása – mindezek a terminológiakezelés területén is kulcsfontosságúak. A fejezet ismerteti a terminológiai adatbázisok összeállításának főbb szempontjait, a munkafázisokat (adatgyűjtés, rendszerezés, forráskritika) és az ezekhez kapcsolódó kísérő dokumentációkat, különös tekintettel a szakembereknek szóló szerkesztési útmutatókra és a felhasználóknak címzett használati útmutatókra. Tamás a jogi terminológia példáján keresztül szemlélteti, hogy egy adott tárgykör sajátosságai hogyan befolyásolják a terminológiai adatbázis felépítését és az ezt kísérő dokumentációt. Ismerteti egy leideni jogi szótár elektronikus felületre történő átültetésének kihívásait, összevetve azt a terminológiai jellegű kérdésekkel. A fejezet végén a szerző kitér a felhasználóbarát adatbázisépítés kérdéseire, és bemutatja többek között az IATE, EURAC és WIPO által alkalmazott megoldásokat – például az adatbázis használatát bemutató oktatóvideókat, a kezelőfelület és a keresőfunkció intuitív kialakítását, valamint a vizuálisan könnyebben áttekinthető szócikkstruktúrát.

A negyedik tanulmány (*A dél-tiroli bistro jogi terminológiai információs rendszer bemutatása*) egy konkrét terminológiai projektet mutat be: a dél-tiroli német és ladin kisebbség nyelvhasználatát támogató *bistro* terminológiai adatbázis kialakulásának történetét, célkitűzéseit és felépítését. Az elemzés a Tamás és Sermann (2019) által kidolgozott, az online terminológiai adatbázisok vizsgálatára szolgáló szempontrendszerre épül. A szerző a nyelvpolitikai háttér megértése érdekében röviden ismerteti Bolzano autonóm megye demográfiai és történelmi kontextusát, valamint az itt élő német és ladin anyanyelvű kisebbség autonómiához vezető útját. Az adatbázis elemzése során kitér többek közt a használati útmutatókra és a domének/terminusok számára vonatkozó információkra (*megastruktúra*), a bejegyzések szerveződési elveire és a keresés módjaira (*makrostruktúra*), az egyes bejegyzések tagolódására és az adatmező-kategóriák kidolgozottságára (*mikrostruktúra*), az adatbázisokon belüli, illetve a külső webhelyekre mutató hivatkozásokra (*mezostruktúra*), az adatbázis innovatív jellegére, illetve társadalmi és szakmai fontosságára. Kiemeli a német nyelvterületeken használt jogi terminusok átvételének korlátait, mivel a terminusalkotás során figyelembe kell venni a német nyelvű országok eltérő történelmi háttéréből és társadalmi berendezkedéséből adódó különbségeket, a regionális nyelvhasználatot és az olasz jogrendszert is.

Az ötödik tanulmány (*A WIPO Pearl szabadalmi terminológiai adatbázis bemutatása*) a Szellemi Tulajdon Világszervezete által létrehozott és gondozott adatbázist elemzi az előző fejezetben alkalmazott szempontrendszer alapján. Tamás ismerteti a WIPO Pearl kialakulását, technikai paramétereit és keresési lehetőségeit. Kiemeli, hogy az adatbázis lehetőséget kínál a hagyományos nyelvi keresés mellett fogalmi hálóban való keresésre is, ötvözve ezáltal a terminológiai adatbázisok és a számítógépes ontológiák sajátosságait. A tanulmány másik központi témája a szabadalom mint szövegtípus ismertetése. A szerző rámutat, hogy a szabadalmak egyszerre érintik a műszaki-tudományos és a jogi területet, így terminológiai szempontból különösen összetettek. Emellett azt vizsgálja, milyen módon befolyásolják a szabadalom műfaji sajátosságai a terminológiai munkát.

A hatodik tanulmány (*Hallgatói terminológiai projekt a szabadalmak világában*) didaktikai szempontokat helyez előtérbe. Tamás ebben a fejezetben foglalkozik egyrészt a terminológiai kompetenciák fordítástudományon belül elfoglalt helyével és jelentőségével, másrészt ismerteti a WIPO Szabadalmi Fordítási Osztályával közösen megvalósított hallgatói projektet, amelyben a BME INYK Fordító- és Tolmácsképző Központ hallgatói vettek részt. A projekt folyamán a hallgatók terminológiai adatokat dolgoztak ki angol és magyar nyelven, a pénzügy és a földtudományok témakörében, ezáltal lehetőségük nyílt megismerkedni a terminológiai munka gyakorlati lépéseivel. A szerző megállapítja, hogy a két témakör feldolgozása különböző jellegű kihívások elé állította a hallgatókat a szakterületek kidolgozottsága, a terminológiai munka során alkalmazott módszerek, valamint a hallgatók eltérő előismeretei miatt. A projekt zárását követően a hallgatók kérdőívek segítségével adtak visszajelzést a pozitív tapasztalataikról, illetve a gyakorlati nehézségekről (pl. adatkeresés, szoftverhasználat).

A tanulmánykötet átfogó és rendszerezett bevezetést nyújt a terminológiába, valamint a jogi szaknyelv és a terminológiai adatbázisok témakörébe. A szerző áttekinthetően ismerteti az alapfogalmakat, és példákon keresztül szemlélteti, hogy a terminológiai munka alapelveinek gyakorlatban való alkalmazása szorosan összefügg a feldolgozott szakterület sajátosságaival. Közérthető megfogalmazása, valamint világosan felépített és logikus szerkezete révén a kötet egyaránt hasznos olvasmány lehet terminológia területével való megismerkedésre, hasznára válhat terminológusok, szakfordítók és az egyetemi képzésben részt vevő hallgatók számára.